

De bedwinger der Zuiderzee

Mr. K. Jansma gaf zijn in 1948 in eerste druk verschenen biografie van ir. Cornelis Lely de subtitel 'De bedwinger der Zuiderzee' mee. Daarmee wilde hij de waterbouwkundige en politicus wiens naam onlosmakelijk verbonden is met het Zuiderzeeproject neerzetten als een daadkrachtige en bevlogen persoonlijkheid. Lely was immers niet alleen de maker van een gedegen plan voor afsluiting en gedeeltelijke inpoldering van de Zuiderzee, maar ook jarenlang een ijveraar voor de realisering van dat plan en de minister die de Zuiderzeewet van 14 juni 1918 door het parlement loodste. Vervolgens was Lely gedurende een decennium voorzitter van de Zuiderzeeraad, een invloedrijk adviescollege van de regering. Daardoor bleef hij tot aan zijn dood in 1929 sterk betrokken bij de realisering van het Zuiderzeeproject.

Lely werd op 23 september 1854 in Amsterdam geboren als zevende zoon van Jan Lely, makelaar in granen en zaden, en zijn echtgenote Adriana van Houten. Na het behalen van het eindexamen HBS in zijn geboortestad ging hij studeren aan de Delftse Polytechnische School – later Technische Hogeschool en thans Technische Universiteit geheten – alwaar hij in 1875 het diploma van civiel ingenieur behaalde. Vervolgens moest hij meer dan tien jaar genoegen nemen met tal van korte tijdelijke dienstverbanden bij verschillende overheidsdiensten en waterschappen. Dit weinig aantrekkelijke arbeidsperspectief belette hem echter niet in 1881 in het huwelijk te treden met Gerarda Jacoba van Rinsum. Naast twee jong gestorven kinderen, werden uit deze gelukkige echtverbintenis drie zoons en een dochter geboren.

Op 1 oktober 1886 trad Lely in dienst van het Technisch Bureau van de Zuiderzeevereniging, waarvan hij nog geen jaar later chef werd. Gedurende vijf jaar wijdde hij zich aan het samenstellen van een goed gefundeerd ontwerp tot afdamming en gedeeltelijke inpoldering van de Zuiderzee, dat later als een informeel eerbetoon aan zijn opsteller regelmatig is aangeduid met de naam 'Plan-Lely'. Nog voordat de achtste en laatste nota van dit ontwerp gepubliceerd was, nam Lely ontslag om in het kabinet Van Tienhoven (1891-1894) minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te worden. Tijdens dit ministerschap sprak een Staatscommissie zich positief uit over het Plan-Lely, maar een besluit tot uitvoering kwam niet tot stand omdat het kabinet daarover verdeeld was.

In de periode 1894-1913 heeft Lely als Tweede en Eerste Kamerlid, en als minister in het kabinet Pierson (1897-1901) vergeefs naar mogelijkheden gezocht om ruimtelijke ingrepen in het Zuiderzeegebied mogelijk te maken. Toen mr. P.W.A. Cort van der Linden hem in 1913 aanzocht om opnieuw minister van Waterstaat te worden, accepteerde Lely deze post slechts onder de voorwaarde dat de afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee deel zouden uitmaken van het regeringsprogramma. Toen koningin Wilhelmina in de troonrede op 16 september 1913 kondigde dat de tijd gekomen was om het natte hart van Nederland van de Noordzee af te sluiten en gedeeltelijk in te polderen, leek de realisering van het Plan-Lely dichterbij dan ooit. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog op 28 juli 1914, een maand na de moord op de Oostenrijkse troonopvolger aartshertog Frans Ferdinand in Sarajevo, maakte echter dat de regering het indienen van een wetsontwerp voor zich uitschoof. Lely werd bovendien in de zomer van 1914 getroffen door diep persoonlijk leed: het plotselinge overlijden van zijn echtgenote. Uiteindelijk werd het ontwerp pas in september 1916 aan het parlement aangeboden. Dat het in het voorjaar van 1918 zonder hoofdelijke stemming door beide Kamers van de Staten-Generaal werd aanvaard, was voor Lely een grote triomf.

Ir. Cornelis Lely, 1894.

In de Zuiderzeewet was voorzien dat een Zuiderzeeraad zou worden ingesteld die de regering van advies moest dienen bij de voorbereiding en uitvoering van het afsluitings- en inpolderingsproject. Tijdens de installatie van de raad op 16 juni 1919 aanvaardde Lely de functie van voorzitter. Hij bleef zo nog dicht betrokken bij de concrete uitwerking van het Plan-Lely. De Zuiderzeewet was weliswaar op dit plan gebaseerd, maar bood nog veel mogelijkheden tot aanpassing en fasering van de te nemen uitvoeringsmaatregelen. Een wakend oog van de 'De bedwinger der Zuiderzee' leek zowel de toenmalige regering als Lely bijzonder nuttig.

Ofschoon het voorzitterschap van de Zuiderzeeraad als een blijk van erkenning moet worden beschouwd, lag de waardering die Lely reeds bij leven kreeg aanvankelijk vooral op wetenschappelijk terrein. Al in 1895 was hij benoemd tot lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, afdeling Natuurkunde. Tien jaar later volgde een eredoctoraat van de Technische Hogeschool te Delft. In 1924 werd Lely's zeventigste verjaardag groots gevierd met aandacht voor zijn verdiensten in de pers en met een receptie waarop ook de minister van Waterstaat aanwezig was. Ook Lely's begrafenis op 26 januari 1929 in Den Haag, vier dagen na zijn overlijden, was een nationale gebeurtenis. Het waren echter niet alleen het Zuiderzeeproject, maar ook zijn verdiensten ter verbetering van de infrastructuur, de bevordering van de mijnbouw, de staatsbemoeienis met het postverkeer en de telefonie, en uiteenlopende wetgeving op sociaal terrein die hem tot een gewaardeerde geleerde en staatsman maakten.

Dr.ir. Cornelis Lely, 1928.

Een jaar na zijn overlijden werd een gemaal in de Wieringermeer, de eerste grote polder van het Zuiderzeeproject, naar Lely vernoemd. Eind 1952 werd de toekomstige hoofdstad van de IJsselmeerpolders, die destijds alleen nog maar op kaarten voorkwam, getooid met de naam Lelystad. De waterbouwkundige en politicus werd in de loop der jaren in tal van Nederlandse gemeenten geëerd met een straatnaam. Op de Afsluitdijk en in Lelystad verrezen standbeelden. Zijn leven en werken werd in twee biografische studies vastgelegd: in 1948 door mr. K. Jansma, van 1919-1966 één van de secretarissen van de Zuiderzeeraad, en in 2007 (bij het 75-jarig jubileum van de dichting van de Afsluitdijk) door de historicus dr. W. van der Ham. Van de hand van E. Voigt zal medio 2018 naar aanleiding van de viering van '100 jaar Zuiderzeewet' een nieuwe levensschets verschijnen. De Cornelis Lelylezing, die sinds 2007 jaarlijks plaatsvindt in Lelystad, wil een eerbetoon zijn aan de visionaire kracht van Lely. Tenslotte zij nog vermeld dat in Suriname Lelydorp en het Lelygebergte eraan herinneren dat Lely 'tussen de bedrijven door', van 1902 tot 1905, in deze voormalige kolonie gouverneur is geweest.

André Geurts

Verantwoording van de illustraties:

Ir. Cornelis Lely, 1894:

K. Jansma, *Lely. De bewinger der Zuiderzee* (Amsterdam 1948) tegenover 33.

Dr.ir. Cornelis Lely, 1928:

K. Jansma, *Lely. De bewinger der Zuiderzee* (Amsterdam 1948) tegenover 256.

Genoemde publicatie is te vinden in o.a. de bibliotheek van Erfgoedpark Batavialand in Lelystad.